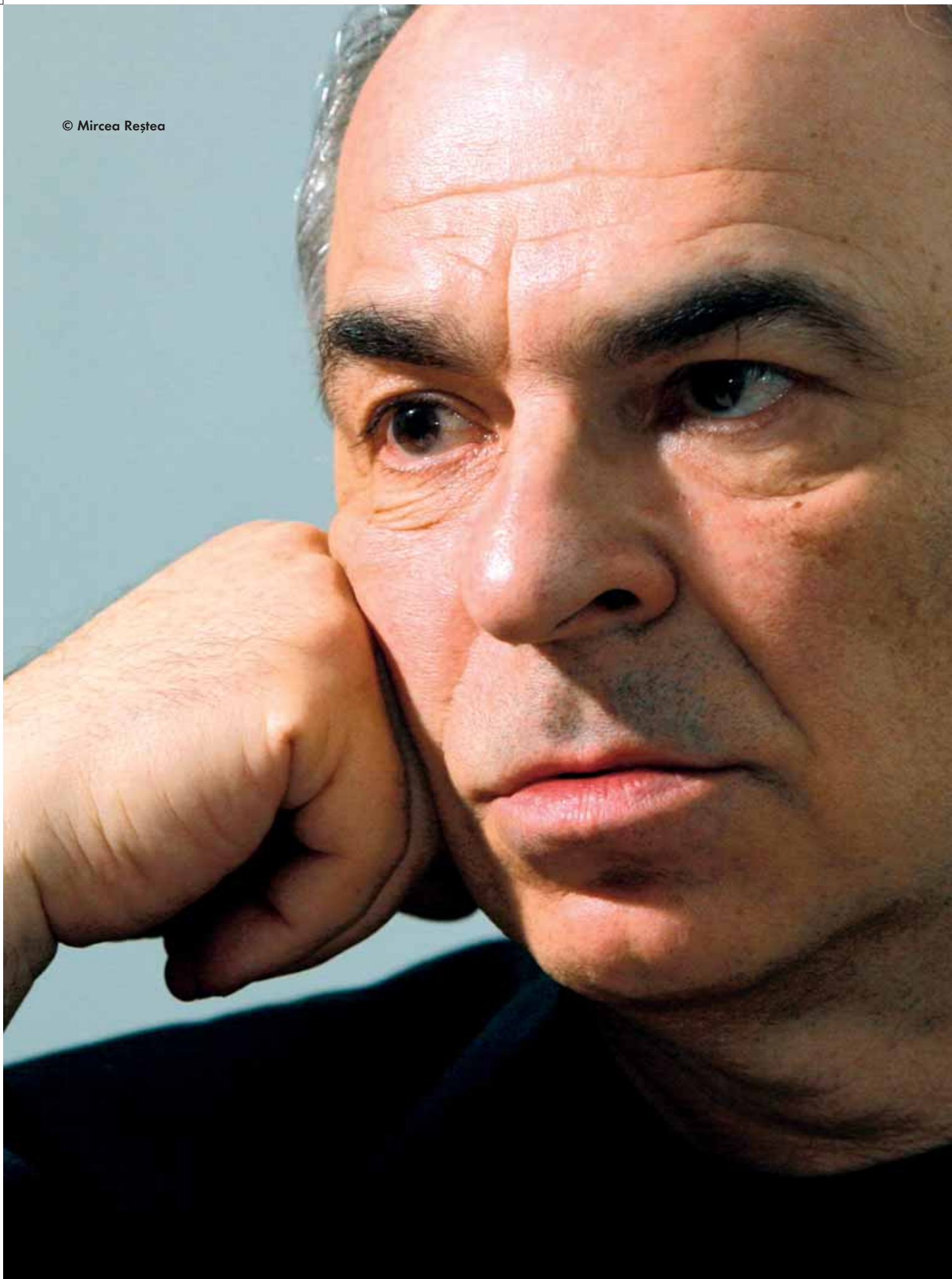

© Mircea Reștea

*„Eu cred că numai imbecilii
sînt serioși de dimineța pînă seara“*

Gabriel Liiceanu

„Propunîndu-și să construiască o lume liberă cu aceiași oameni care făcuseră să funcționeze totalitarismul, România a reușit două lucruri: pe de o parte, s-a instalat într-o ipocrizie istorică, pe de alta, a continuat să tragă după ea, ca pe o trenă a neputinței și a imaturității sale, capitalul de ură acumulat vreme de cinci decenii.“ Probabil că în aceste fraze extrase din recentul volum Despre ură se găsește explicația mai tuturor manifestărilor publice ale lui Gabriel Liiceanu, din 1990 încoace. De la Apelul către lichele – un text de referință al tranziției –, a fost tot timpul neliniștit de derivatele morale ale societății, hiperbolic și în admirație, și în dezamăgire, dar autentic în toate ipostazele. Succesul său de public (este printre puținii intelectuali care au audiență la televizor) și implicarea sa – uneori pătimașă – în faptele politice și civice ale actualității i-au atras invidii, contestări, atacuri, plus eticheta de reprezentant de seamă al „grupului de prestigiu“ de la Păltiniș. În ciuda tuturor caracterizărilor și etichetelor, tot ceea ce face și scrie vine dintr-o atașare profundă față de oameni și lume: „Așa cum despre moarte nu se poate vorbi în mod fecund decît din punctul de vedere al vieții, nu am vorbit aici despre ură decît dintr-un interes plin de afecțiune pentru lumea în care trăiesc. Soarta ei nu are cum să-mi fie indiferentă“ (Despre ură, Humanitas, 2007).

■ S-a născut pe 23 mai 1942, la Râmnicu-Vâlcea. Studii universitare la București, Facultatea de Filozofie (1960–1965) și Facultatea de Limbi Clasice (1968–1973). Doctorat în filozofie la Universitatea București (1976). Cercetător la Institutul de Filozofie (1965–1975) și la Institutul de Istorie a Artei (1975–1989). Bursier al Fundației Humboldt (1982–1984). Director al Editurii Humanitas din 1990. Profesor la Facultatea de Filozofie a Universității București din 1992. Scrieri: *Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii* (Humanitas, 1975; Humanitas, 1994); *Încercare în politropia omului și a culturii* (Cartea Românească, 1981); *Jurnalul de la Păltiniș. Un model paideic în cultura umanistă* (Cartea Românească, 1983; Humanitas, 1991 și 1996); *Le Journal de Păltiniș*, (La Découverte, Paris, 1998); *Păltiniș Diary* (CEU Press, Budapesta și New York, 2000); *Epistolă* (coautor și editor; Cartea Românească, 1987; Humanitas, 1996); *Apel către lichele* (Humanitas, 1992 și 1996); *Cearta cu filozofia* (Humanitas, 1992); *Despre limită* (Humanitas, 1994 și 1997); *De la limite* (Michalon, Paris, 1997); *Itinerariile unei vieți. E.M. Cioran urmat de Apocalipsa după Cioran. Trei zile de convorbiri – 1990* (Humanitas, 1995 și 2001); *Itinéraires d'une vie. E.M. Cioran suivi de Les Continents de l'insomnie* (Michalon, Paris, 1995); *Apocalypsen enligt Cioran* (Dualis Forlags, Ludvika, Suedia, 1997); *Declarație de iubire* (Humanitas, 1999); *Ușa interzisă* (Humanitas, 2002); *Om și simbol. Interpretări ale simbolului în teoria artei și filozofia culturii* (Humanitas, 2005); *Despre minciună* (Humanitas, 2006); *Despre ură* (Humanitas, 2007). Traduceri din Platon, Heidegger, Schelling.

Statul de vorbă este o formă de igienă spirituală

Ușa interzisă este o carte greu de catalogat după criteriile tradiționale ale genurilor. Desigur, este un „jurnal”, dar substanța ei este mult mai complexă – conține extraordinare pagini de scriitură literară, analize solide pe teme politice și sociale, portrete admirabil realizate etc. Și, mai ales, se citește cu pasiune („n-o poți lăsa din mână”). Dumneavoastră cum ați defini-o?

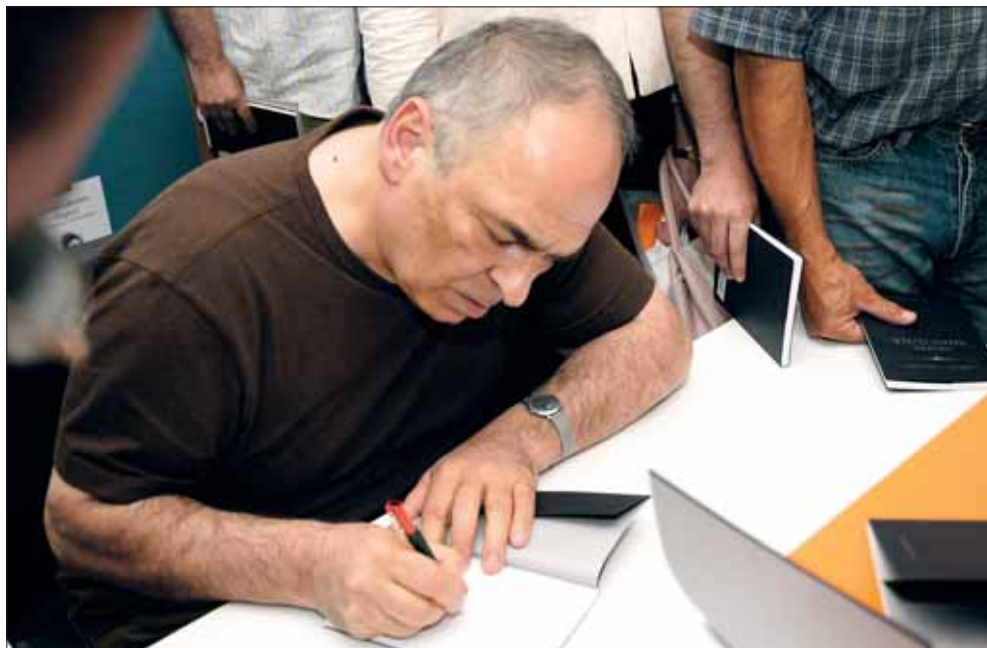
Ca pe o formă de eliberare în materie de exprimare. Vă propun să ne gândim puțin împreună la asta: cum se eliberează oamenii în mod obișnuit? Vorbind cu cei apropiați, confesându-se. Spovedania, de pildă, pe care eu n-am avut curajul s-o practic niciodată, o socotesc o formă instituționalizată ritualic a nevoii adânci de a te mărturisi. Numai că ea vizează cu precădere mărturisirea unui păcat în vederea eliberării de el. Mai mult, e vorba de eliberarea de un păcat printr-o mărturisire făcută „de jos în sus”. Instanța care este deasupra ta te iartă și, astfel, te eliberează de păcat (prin intermediarul care o slujește, preotul) prin însuși curajul

mărturisirii. Însă, dincolo de această formă specială de exprimare, de „scoateră în afară”, care este spovedania, orice om practică mărturisirea ca exprimare laică. Cu toții avem nevoie de o ureche, egală cu a noastră, care să ne asculte. Ne mărturisim unii altora slăbiciunile noastre, îndoielile, proiectele, reușitele, spaimile, bucuriile, speranțele, nemulțumirile, dorințele etc. Statul de vorbă este o formă supremă de igienă spirituală. Când nevoia asta ia forma scrisului ajungem, cred, la o formă superioară de exprimare; „superioară” prin efectul pe care ea o are atît asupra celui ce se exprimă (scriind), cît și asupra celor care ascultă (citind).

În spatele eului logic impersonal a început să se înfiripe un mic eu liric

Așa e, numai că în cazul acesta se iese din intimitate și se intră în spațiul public. Nu devine atunci „exprimarea” o formă de exhibiționism?

Ba da, dar de fiecare dată, după cum veți vedea, e un exhibiționism care are o scuză. Vă pot spune cum am ajuns la această formă de exhibi-

© Rares Avram

ționism. Orice om, când publică, primește – în funcție de domeniul cultural în care funcționează – o anume ștampilă culturală. Eu am primit-o, firește, pe cea a filozofiei. Eu însumi m-am recomandat, prin formația mea și prin primele prestațiuni culturale, ca aparținând acestei tagme. După o vreme, mi-am dat seama că modul meu de a mă exprima trecea dincolo de silogisme, de „idei pure“ sau de simple compendii culturale pe o temă dată. Am început, scriind, să deviez de la limbajul consacrat al filozofiei. În spatele eului logic impersonal a început să se înfiripe un mic eu liric, care se manifesta fie prin bruște încălziri ale tonului, fie prin transformarea cititorului în părtaş la discurs. Nu o făceam deliberat, nu aveam în spatele meu o teorie anume. Când am scris *Jurnalul de la Păltiniș*, nici măcar nu mi-am dat seama că „făceam“ literatură. N-am scris niciodată cu conștiința unui anume gen în cap. Ulterior, e drept, am încercat să conștientizez „genurile filozofiei“ și, prin anii '80, țin minte că am scris ceva pe tema asta (în *Cearta cu filozofia*) care atunci mi s-a părut extrem de lămuritor.

Și totuși, după Jurnalul de la Păltiniș ați devenit conștient că sînteți „scriitor“. Ați luat premiul Uniunii Scriitorilor; Alexandru Paleologu, într-o scrisoare din Epistolar, spune că nu știe cît de mare filozof sînteți, dar că în privința calităților dumneavoastră literare nu se îndoiește nici o clipă...

Ceea ce am conștientizat cu adevărat după *Jurnalul de la Păltiniș* este faptul că în mine se aflau, în buna tradiție a zodiei Gemenilor, două euri distincte care ar fi fost bine să fie satisfăcute deopotrivă și aduse să lucreze împreună, pentru a nu risca cine știe ce schizofrenii subtile. După aceea am început să-mi pun problema exprimării mele ca *ființă întreagă*, ca om care posedă nu numai un intelect discursiv, ci deopotrivă stări și, la un moment dat, mi-am dat seama că vorbele care nu sînt însoțite de un suport afectiv ajung foarte greu la altul. Am început tot mai mult să cred în ideile care au gestat într-un „sos emotiv“ sau care sînt apte să spună o poveste. Împletirea stranie și imprevizibilă dintre logic, epic și afectiv mi s-a părut cea mai potrivită formă de a te exprima și de a ob-

© Mircea Reștea

ține comunicarea.

Dar tot nu mi-ați spus ce anume justifică, din partea celui care scrie, acest exhibiționism. La urma urmei de ce trebuie să te „mărturisești“ în fața unor oameni pe care nu îi cunoști?

Nevoia de a „striga în gura mare“ ceea ce simți și gîndești pare în prima clipă exhibiționistă sau egoistă. Spovedania în fața cîtorva mii sau zeci de mii de oameni este, terapeutic vorbind, mult mai eficace decît cea făcută în fața unei singure persoane. Eliberarea, în acest caz, este maximă. Dacă vrem să vorbim cu cuvintele lui Hegel, am putea spune că un conținut de conștiință subiectiv se transformă în spirit obiectiv, adică îl părăsește pe purtătorul lui accidental și devine un bun comun și oarecum exemplar. Autorul spovedaniei „s-a golit“ și se simte bine. În plus, orgoliul lui este satisfăcut: nu e puțin lucru să devii „spirit obiectiv“, referință comună, manieră de a opera în alții într-un mod aproape anonim.

Scriitorii sînt prădători de viață

Să înțeleg că spiritul obiectiv este un soi de recunoaștere publică a isprăvii cuiva?

Nu, e mult mai mult. Pentru că *de partea cealaltă*, a cititorului, se întîmplă ceva cu mult mai interesant: celălalt, ascultîndu-te, se încarcă cu ceva care îi lipsea sau pe care în mod difuz îl simțea și nu putea să-l fixeze ca fapt limpede de conștiință și înțelegere. Această recunoaștere în spusa exemplară a autorului îi produce celui care „ascultă” o intensă bucurie. Autorul le împrumută celorlalți viața lui (inteligenta lui, sensibilitatea lui etc.) și termină prin a-i spori. *Exemplar* tocmai asta înseamnă: alții încep să se recunoască în cel care „spune”. Ei se împărtășesc pur și simplu din el. Țsta e miracolul culturii. Dacă eu vă povestesc dumneavoastră o întîmplare în care e vorba de o persoană cunoscută, nu facem decît să bîrfim. Dacă mă apuc și o scriu, dacă o povestesc, dîndu-i o formă pentru toată lumea, fac literatură.

Atît de simplu e?

Nu e deloc simplu. A pune în formă, „a da formă” *pentru toți* e poate lucrul cel mai greu de pe lume. De aici începe epopeea exprimării publice. Mă exprim pentru mulți și o fac începînd să fiu foarte atent la punerea în pagină a acestei exprimări. Aleg, rețin, înlătur, amplific, adaug, divaghez, practic strategii de comunicare și exprimare care transformă relatarea mea într-un bun la îndemîna tuturor, apt să transmită gînduri, stări, emoții. Cel care cîștigă în final din acest nou tip de exprimare al meu este celălalt, în mai mare măsură decît mine. Dar ca să reușesc asta, trebuie să știu să operez în materia infinită a cuvintelor. Punerea în formă înseamnă capacitate de limitare. Printre cadourile pe care mi le-a făcut Noica se află și această vorbă a lui Goethe: *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister*. „Abia în capacitatea de a se limita se vedește marele artist.”

Pentru cel care scrie, exprimarea ca punere ideală în formă, ca limitare ideală, devine în cele din urmă suprema provocare. Cînd ajungi pe tărîmul provocării care este scrisul, acest „cum”

© Radu Sandovici

devine un *în sine* și termină prin a avea același grad de importanță cu ceea ce vrei să spui.

Și de ce credeți că este atât de importantă „exprimarea” unor fapte curente de viață, a unor lucruri care nu au altă calitate decât de a se fi întâmplat sau de a fi fost trăite, cel mai adesea la scara unei biete biografii particulare?

Așa e, aveți dreptate. *Ușa interzisă*, de care m-ați întrebat la început, nu este în fond decât o relatare la nivelul unei biete biografii particulare, o simplă secțiune printr-un an din viața cuiva. Și totuși, ea este, sau tinde să fie, „spirit obiectiv”, adică pasul acela pe care unii îl fac de la ei ca înși la ceilalți ca la o întreagă comunitate. Acest pas este de fapt miracolul culturii. Cum poate un om ca toți oamenii (dar de fapt nu la fel!) să devină măsura celorlalți? Creatorii, în general, sînt semeni ai noștri care, exprimîndu-se într-un fel sau altul, au reușit să smulgă vieții ceva ce ea refuză în mod spontan să ne dea. Să spunem, privitul ei în oglindă. Viața curge în mod normal în pura ei expresie naturală. Ea refuză să se muzealizeze, să se ofere celorlalți ca spectacol, să se fixeze în expresia ei. Or, scriitorii sînt prădători de viață. Ei o fură ei înseși și o arată, ca pe un trofeu cîștigat într-o teribilă bătălie, semenilor lor. Să vă dau un exemplu. În Grecia homerică, după o bătălie, prada de război era pusă la mijloc în vederea împărțirii ei, în cercul care se forma prin strîngerea laolaltă a căpeteniilor ce participaseră la luptă, a șefilor de triburi ahee. În momentele acelea privilegiate, de timp suspendat, în care prada se afla acolo înainte de a fi împărțită, ea aparținea tuturor, neaparținînd de fapt nimănui. Democrația s-a născut în Grecia exact în felul acesta, în măsura în care grecii au descoperit, pe această cale, că există ceva, niște „entități” care, devenind bunuri comune, iradiază în același timp asupra fiecărui ins în parte. Instituțiile democrației, legile, tribunalele, adunările decizionale au fost primele forme de „spirit obiectiv”.

Ei bine, prada smulsă de scriitori vieții și pusă la mijloc, între toți oamenii, aparținînd fiecăruia în parte și nimănui anume, aparținînd de fapt tuturor, este cultura înșăși. Cineva ajunge

1971, în Germania, jucîndu-se cu Peter (v. „povestea” fotografiei în p. 82)

să-i fure vieții secretele (și o face cel mai adesea cu chin și sacrificii) și le pune pe tavă celorlalți: luați și înfruptați-vă din secretul vieții, din minunile și grozăviile ei, din grotescul și ironia ei! Datorită scriitorilor, ceilalți primesc, ca să spunem așa, viață servită de-a gata. Țasta e *darul* de care se vorbește adesea, cel pe care artistul îl face oamenilor și pe care noi nu-l conștientizăm în toată splendoarea și amploarea lui. Nu e puțin lucru ca cineva să exploreze densitatea și vastitatea vieții și să-ți dea măsura lor. Cu toții trăim de pe urma celor care, primii, au luat măsura vieții.

Pînă la urmă, ținînd cont de trăsăturile unui stil foarte personal și ale „artei de a scrie” formate la buna școală veche a retoricii, ce sînteți: scriitor sau filozof? Cum se „împacă” scriitorul Gabriel Liiceanu cu filozoful Gabriel Liiceanu?

V-am spus. Năzuind către o unică ființă care face periodic efortul de a se exprima la nivelul mijloacelor pe care le-a dobîndit mai mult sau mai puțin accidental de-a lungul vieții sale. Dacă nu l-aș fi întîlnit pe Noica, aș fi devenit pesemne scriitor. Aș fi încercat să scriu proză. Astăzi con-

sider că romanul este forma completă de punere în scenă a expresivității umane. Filozofia pură ca filozofie speculativă tradițională este sublimă, dar e mutilantă. Te reduce la inteligență, în vreme ce în literatură e loc pentru orice, inclusiv pentru filozofie. (În Dostoievski e filozofie cât în cinci filozofi ai lumii.) Nu înseamnă că regret vreo clipă formația mea filozofică. Paginile „literare“ pe care le-am scris beneficiază de pe urma acestei formații, au un „mai departe“ și un „mai adânc“ pe care un literat ignar filozofic nu le poate obține. Pe de altă parte, când scriu un eseu filozofic, cred că el are de câștigat ca atractivitate de pe urma apetiturilor mele literare. Îmi place să pun idei în scenă cu mijloace literare. Sînt conștient că trăiesc într-o anume separație; totuși, cele două ipostaze se apropie în chip spontan una de alta din ce în ce mai mult.

V-ar plăcea să scrieți un roman?

Enorm. Dar e prea târziu. Nu știu să construiesc și cred că aproape nimeni nu știe să construiască pe spații largi în proza noastră. Nu „să scrie frumos“, ci să construiască. Așa încît voi continua să mă exprim cum am să pot și, sper, în forme deocamdată imprezvizibile pentru mine.

Nenorocirea e că publicul trebuie mereu înfruntat

În spațiul public, sînteți definit, între altele, ca un om de succes, care „face rating“ la televizor, ca lider de opinie ale cărui puncte de vedere sîrnesc ecouri, ca un intelectual implicat în problemele societății, chiar ca „un brand cultural“. Vă simțiți confortabil printre aceste caracterizări?

Vă amintesc o observație a lui Jung din *Amintiri, vise, reflecții*. În fiecare dintre noi există două personalități – Jung le numește simplu, „nr. 1 și nr. 2“. Prima e personalitatea noastră publică (deja un elev cînd se duce la școală o are), cea care trebuie „să facă față“, cea în care nu sîntem singuri cu noi și în care, exhibîndu-ne (din nou!), nu sîntem niciodată în largul nostru. Cealaltă, nr. 2, este cea a interiorității noastre sau a mișcării în spațiile familiarității vieții noastre. Cu cît prezența publică ocupă un loc mai mare în viața unui om, cu atît alternarea personalităților 1 și 2 este mai mare și revenirea la nr. 2 este mai dificilă. Este ca și cum un număr de ore pe zi stai în vitrină și alt număr

© Radu Sandovici

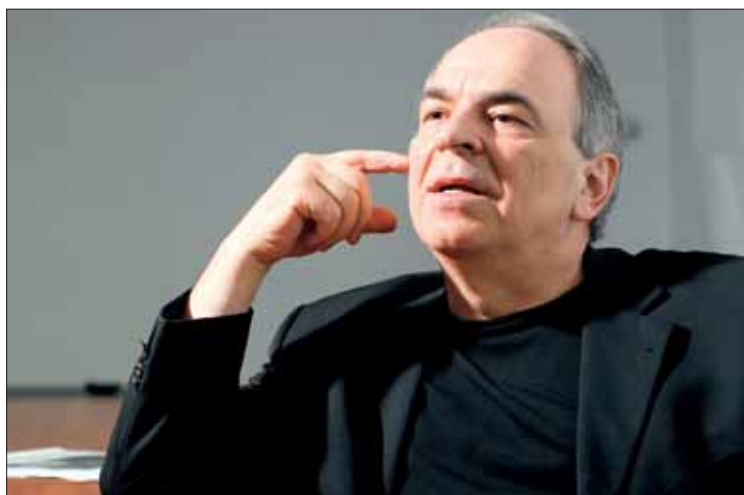
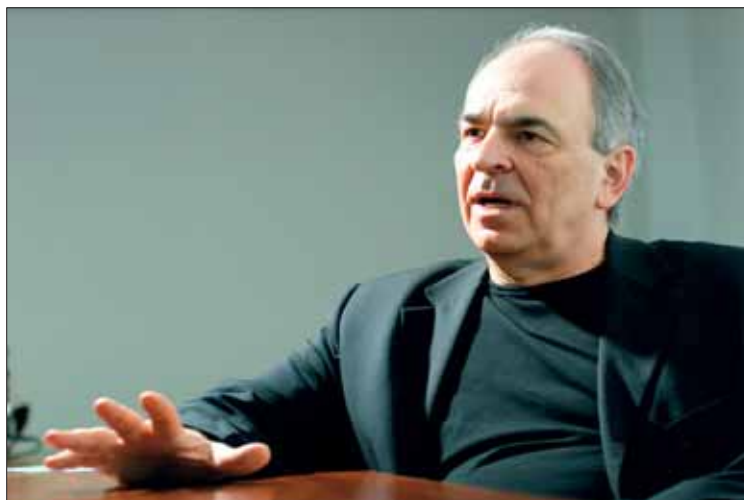
de ore te duci acasă la tine. Sînt oameni care adoră statul în vitrină. Eu îl detest, dar din varii motive, toate provenind din datorie, obligație (civică sau profesională) etc., nu-l pot elimina total din viața mea. Cînd, după o zi densă pe linia personalității nr. 1, mă întorc acasă și nu mai știu cine sînt, cînd revin la mine și mă regăsesc în intimitatea mea, cînd mă întorc, cum spune Jung, „în templul eului meu“, sînt invadat de o fericire intensă. Pe scena publică, la televizor, de pildă, sînt în schimb profund nefericit. Sînt pur și simplu dislocat din mine însumi.

Dar și suita asta de rohuri sau de măști face parte din dumneavoastră. Sînteți și așa.

Evident, cu toții sîntem chemați să afișăm o siguranță de sine exterioară și uneori, prin exercițiu, terminăm chiar prin a o avea. Cu toții purtăm o mască socială și nimeni, psihic vorbind, nu apare pe scena lumii în pielea goală. Numai că uneori obosești teribil să porți masca asta, una care, cel mai adesea, este doar o amplificare enormă a unei singure trăsături a felului tău de a fi. Cînd încerci să te arăți și *altfel* decît ai apucat să fii perceput, riști stupefacții și perplexități de tot soiul. În particular, vă mărturisesc, am un enorm histrionism și, vreau să cred, și o doză destul de mare de umor. După ce, recent, am scris un text în care făceam din mașina cu care „mă deplasez“ un personaj (poate ați auzit, e vorba de Siegfried), făcîndu-i o declarație de amor și simțînd nevoia să mă joc pur și simplu, am auzit că „mi-am compromis imaginea“, că nu-i stă bine unui „om serios“ „să se prostească“ în felul ăsta etc. Eu cred că numai imbecilii pătrunși de importanța lor și lipsiți de simțul relativului și al nimicniciei noastre finale sînt serioși de dimineața pînă seara. De fapt, nenorocirea e că publicul trebuie mereu *înfruntat*, chiar și atunci cînd îți e profund favorabil, pentru că nu ai voie să-l dezamăgești. Ce să mai vorbim de momentul cînd îți e ostil sau, mai mult, cînd te detestă, te urăște...

Cum vă „gestionați“ succesul?

Foarte simplu. Încercînd să nu-i dezamăgesc pe cei cărora le-am cîștigat încrederea sau afecțiunea. Cred că cea mai mare pedeapsă este ca cineva la care ții să-ți retragă afecțiunea lui.

© Mircea Reștea

Modul meu de a mă răzbuna

Apropo de ură. Ați publicat recent o carte, lansată la „Bookfest“ în luna iunie, și care are chiar acest titlu. Despre ură. N-am să vă întreb cum poate fi societatea română tratată de teribila boală a urii, ci de ce ați pus pe coperta cărții o poză a dumneavoastră, pare-se, de la 20 și ceva de ani.

A fost modul meu de a mă răzbuna pentru ce am trăit în anii în care, cum spun acolo, ura organizată intelectual devenise un principiu de guvernare. În 1971 (aveam 29 de ani), am reușit, cu chiu, cu vai, „să ies“ trei luni cu o bursă DAAD în Germania Federală. La sfîrșitul acestei

INTERVIU

DILEMATECA ● AUGUST 2007

perioade, am fost invitat pentru zece zile la vila unei familii germane. Oamenii erau minunați. Știind de unde vin și unde aveam să mă întorc, voiau să mă facă la tot pasul să mă simt bine. Era în împrejurimile Düsseldorf-ului. M-au dus la muzee, la spectacole, la restaurante... Am trăit atunci un fragment de paradis. Eram fericit, trăiam pentru prima oară într-o lume de oameni liberi. Când rămâneam acasă, mă jucam ca un copil mare. A fost, atunci, prima vacanță adevărată a vieții mele. Prietenii mei aveau copii, mă tăvăleam cu ei prin iarba din grădină, ne băteam etc. Am plecat de acolo cu un teanc de poze. Într-una dintre ele, aceea din care am pus un fragment pe coperta cărții *Despre ură*, mă aflu cu tânărul meu prieten Peter, un băiat de 13 ani, asupra căruia tocmai îmi exersam o „directă de dreapta”.

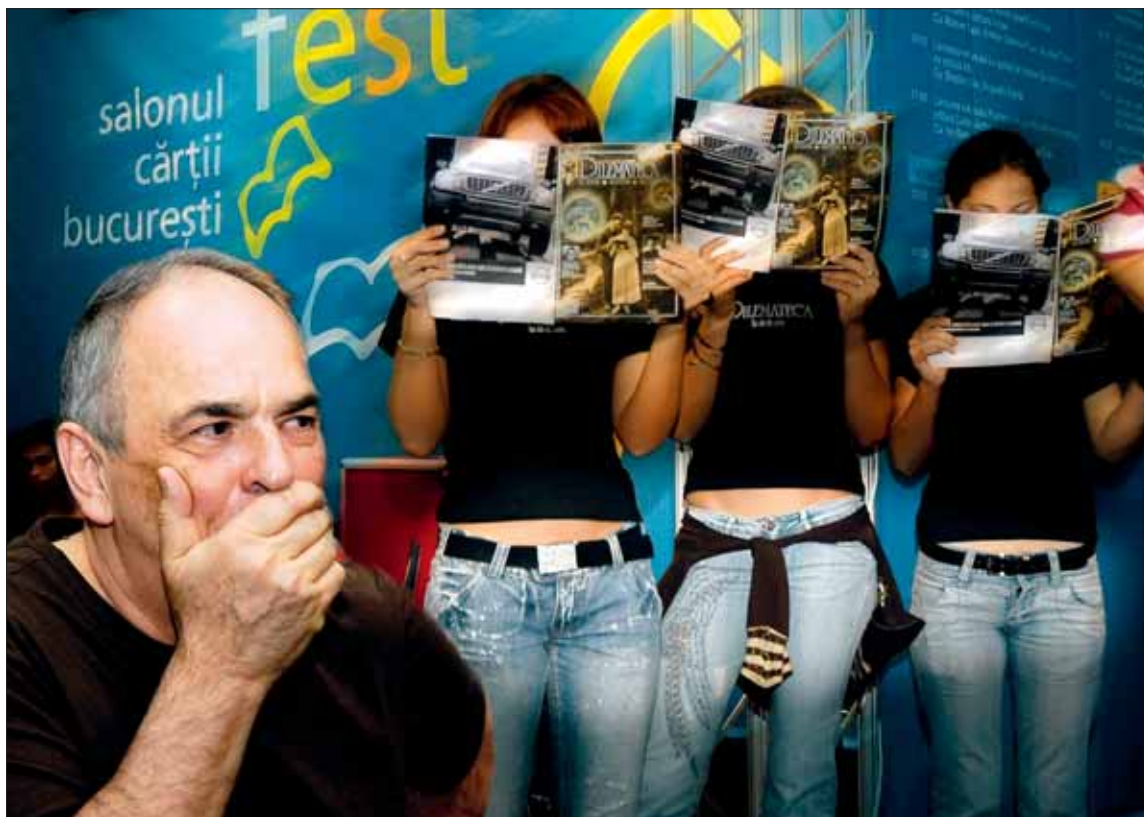
M-am întors la București. Din când în când, scoteam din fundul unui sertar teancul de poze și retrăiam fragmentul acela divin de libertate al vieții mele. Fotografia cu Peter îmi plăcea în mod deosebit. Era, imaginea aceea a mea, ima-

ginea unui om fericit – căci liber. Privind-o, m-am hrănit cu ea, credeți-mă, de-a lungul atîtor ani. În decembrie anul trecut, am fost anunțat că „mi-a intrat” dosarul la CNSAS. M-am dus să-l văd. Am aflat de acolo că în absența mea mi se montaseră microfoane în casă. Dar nu asta a fost șocul cel mare. Într-un volum de anexe, am dat, stupefiat, peste scumpele mele poze refotografiate și clasate cu grijă, ca probă irefutabilă a legăturilor mele cu „forțe dușmănoase” din afara țării. Îmi intrau, așadar, în casă când voiau și îmi cotrobăiau cu mâinile și cu mințile lor murdare în capitalul meu de libertate, intimitate și fericire ascuns în fundul unui sertar. Iată de ce am pus poza asta pe coperta cărții. E modul meu, firav și simbolic, de-a întoarce spada urii cu mînerul în sus, transformînd-o în cruce, și a face din ea o stavilă împotriva anilor de ură cultivată sistematic, în care am trăit o viață și care, din păcate, nu s-au consumat.

a consemnat Mircea Vasilescu

*Bookfest 2006:
„Dl Liiceanu
față cu Dilemateca”*

colaj de Horia Marinescu

